

Lorena Mac, Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego Katowice

Leon Goossens i Evelyn Rothwell – wybitni przedstawiciele Angielskiej Szkoły Obojowej w XX wieku.

XX wiek jawi się dla oboistów jako czas wielkich przemian zarówno pod względem mechanizmu instrumentu, który wreszcie zaczął dorównywać możliwościami i rozwiązaniami technicznymi fletowi, ale również pod względem przemian w postrzeganiu oboistów jako grupy przynależnej tylko i wyłącznie grze zbiorowej, jak np. w orkiestrze. Na skutek wielu złożonych czynników oboiści nagle stali się pełnoprawnymi artystami – solistami. Zaczęły powstawać utwory im dedykowane, eksponujące już nie jak dotąd tylko walory brzmieniowe instrumentu ale także wirtuozerię wykonawcy. W salach koncertowych i transmisjach radiowych zaczęły się pojawiać kompozycje na obój, dla których jeszcze tak niedawno nie było tam miejsca. Ale oczywiście nie w każdym kraju oboiści odnajdywali taka samą przestrzeń na swoją aktywność artystyczną. Zdecydowanie najbardziej przystającym środowiskiem, które było otwarte na tego typu działania i wręcz je propagowało była Wielka Brytania. Trudno powiedzieć dlaczego to właśnie tam wirtuozi oboju a wśród nich przodujący: Leon Goossens i Evelyn Rothwell byli bardziej doceniani niż w innych krajach. Niemniej jednak ich talent i sława zachęciły XX-wiecznych kompozytorów angielskich do pisania utworów na obój, nierzadko im dedykowanych.

Wydawać by się mogło, iż taki bieg wydarzeń wynika zapewne z bogatej tradycji gry na instrumencie w Anglii, prężnie działających budowniczych instrumentów i wreszcie rzeszy utalentowanych oboistów, z których Ci najzdolniejsi odnieśli sukces na skalę światową. A jednak tak nie było. Praktycznie do XIX wieku kultura muzyczna Wielkiej Brytanii była tak słabo rozwinięta, że nie mogła się równać pod żadnym względem z analogiczną dziedziną w Europie. Jej proporcjonalnie wąski zakres muzyki instrumentalnej bazował na działalności artystów przybyłych z innych krajów, zależnie od panującej tendencji.

Oboistą, który swoją grą i aktywnością artystyczną jako pierwszy wyróżnił się w środowisku angielskim był Niemiec: Johann Friedrich Alexander Griesbach – przybyły do Anglii przed rokiem 1794. Kolejny wymieniany to już Anglik: William Thomas Parke. Jednakże żaden z nich nie zostawił po sobie następcy, który mógłby kształcić w tej samej linii młodych oboistów. Zaistniała sytuacja zmusiła tamtejszych agentów do poszukiwań oboistów

z zagranicy. I tak zapraszali do współpracy zmiennie słynnych włoskich i francuskich muzyków, którzy jak się okazało nie byli mile widziani w londyńskich orkiestrach.¹ Po latach wzlotów i upadków za namową belgijskiego muzykologa François-Josepha Fétisa², który po wizycie w Londynie i wysłuchaniu jednego z koncertów, zde gustowany zasugerował aby jednak zatrudniono jednego z francuskich oboistów. W następstwie tego zdarzenia do Anglii przybył absolwent Konserwatorium Paryskiego z roku 1824 – Apollon-Marie-Rose Barret i zapoczątkował tym samym francuskie wpływy w Angielskiej Szkole Obojowej. Pomimo iż napisał on w 1850 własną szkołę gry *Complete method*, w dalszym ciągu był muzykiem kształconym we Francji i to do metod tamtejszego ośrodka zapewne się odwoływał nauczając angielskich oboistów. Podobnie z kwestią samego instrumentu - propagował on obój powstały z modyfikacji francuskiego systemu Triebert, będący wspólnym dziełem Trieberta i Barreta. Główną różnicą pomiędzy systemem tradycyjnym a nowym instrumentem Barreta było zastosowanie płytki kciukowej, tak zwane *Thumb-plate*, służącej angielskim oboistom do dziś.³

Działalność pedagogiczna Barreta diametralnie odmieniła losy Angielskiej Szkoły Obojowej. Dzięki właściwemu kształceniu kolejne pokolenia oboistów nie odbiegały umiejętnościami od kolegów z kontynentu, podobnież model instrumentu na którym grali był opatrzony mechanizmem na najwyższym poziomie.

Bardzo szybko zapomniano o trudnych początkach oboju w Anglii a mury założonego w już w 1882 roku Royal College of Music⁴ z biegiem lat opuszczało coraz więcej utalentowanych oboistów. Jednym z nich był **Leon Goossens** (lata życia: 1897-1988), urodzony w Anglii potomek belgijskiego skrzypka i dyrygenta Eugene Goossensa, który wyemigrował do Wielkiej Brytanii w roku 1873. Początkowo otrzymał posadę skrzypka w Covent Garden Opera House a już 10 lat później zatrudniono go na stanowisku asystenta dyrygenta Carl Rosa Opera. W roku 1889 roku został głównym dyrygentem tej orkiestry. Jego syn - ponownie Eugene – idąc w ślady ojca także został skrzypkiem, nic dziwnego więc, iż przebywając cały czas w muzycznym środowisku, wybranką jego serca okazała się jego przedstawicielka –

¹ G. Burgess: *From keyed oboe to the Conservatoire oboe, 1825-1880*. W: G. Burgess, B. Haynes: *The Oboe*. New Haven-London 2004, s. 145-147.

² <http://www.britannica.com/biography/Francois-Joseph-Fetis>. (data dostępu: 1.06.2016).

³ G. Burgess, op. cit., s. 149.

⁴ <http://www.rcm.ac.uk/about/historyofthercm/>. (data dostępu: 1.06.2016).

śpiewaczka operowa. Wspólnie doczekali się piątki dzieci (Eugene, Marie, Adolphe, Leon i Sidonie), które zgodnie z rodzinną tradycją były przeznaczone muzyce. Dziadek Eugene, mający niemały wpływ na edukację swoich wnucząt zasugerował aby przydzielić im bardziej wyszukane instrumenty niż skrzypce i poza najstarszym Eugene, który grał istotnie na skrzypcach, wszystkim pozostałym dzieciom wybrano instrumenty niespotykane, spełniając życzenie seniora rodziny: Adolphe grał na waltorni, Marie i Sidonie na harfach a Leon na oboju.⁵

Mały Leon został zaopatrzony w wówczas najlepszy dostępny model oboju – F. Loree z Paryża. Jego pierwszym nauczycielem gry był pierwszy oboista Manchester's Halle Orchestra - Charles Reynolds, i to z nim rozpoczął swoją przygodę z instrumentem.

Gdy rodzina Goossensów w roku 1912 przeniosła się z Liverpoolu do Londynu Leon wstąpił do Royal College of Music do klasy Williama Malscha. Krótco po ukończeniu szkoły dzięki protekcji swojego brata (Eugene), skrzypka Queen's Hall Orchestra, który zainicjował Leonowi egzamin na stanowisko oboisty swojej orkiestry w związku z wyjazdem Henri'ego Busschera do Stanów Zjednoczonych, Goossens otrzymał swoją pierwszą posadę w zawodzie. Niestety wybuch Pierwszej Wojny Światowej przerwał jego dobrze zapowiadającą się karierę i „nakazał” odłożyć obój na trzy lata by walczyć w imieniu ojczyzny. Wojna w której brał czynny udział nie tylko zabrała mu czas młodości, ale przede wszystkim brata, z którym był bardzo zżyty.⁶

Po trudnym czasie walki nie tylko z przeciwnikiem ale później i z własną depresją po śmierci Adolpha, Leon wrócił do orkiestry, która jak się niebawem okazało była tylko „przystankiem” na drodze jego kariery. Już w 1924 został oboistą Covent Garden Orchestra, trzy lata później Royal Philharmonic Society Orchestra a w 1932 roku dołączył do składu London Philharmonic Orchestra, z którym grał do roku 1939. Do roku 1939 prowadził również działalność pedagogiczną ucząc w Royal College of Music od 1924. Z posady nauczyciela w Royal Academy of Music zrezygnował już w roku 1935 (od 1924).⁷

⁵ <http://www.idrs.org/publications/controlled/DR/DR9.3/DR9.3.Wils.Goos.html>. (data dostępu: 2.06.2016).

⁶ <http://www.idrs.org/publications/controlled/DR/DR9.3/DR9.3.Wils.Goos.html>. (data dostępu: 2.06.2016).

⁷ <http://www.idrs.org/publications/controlled/DR/DR9.3/DR9.3.Wils.Goos.html>. (data dostępu: 2.06.2016).

Mimo stosunkowo krótkiego czasu, którym Leon Goossens zajmował się nauczaniem, doczekał się wielu bardzo dobrze grających absolwentów, a najwybitniejsi z nich to Sidney Sutcliffe, Peter Graeme, Joy Boughton i oczywiście Evelyn Rothwell.⁸

Evelyn Rothwell – najbardziej utalentowana i zarazem najsłynniejsza studentka Goossensa wspomina, iż nie był on technicznie dobrym nauczycielem i nie był zbytnio zainteresowany rozwiązywaniem takowych problemów swoich uczniów, za to bardzo chętnie pokazywał im w praktyce swoje sugestie, a uczniowie go „kopiowali”.⁹ Taki rodzaj dydaktyki nie był zapewne pomocny dla młodych oboistów borykających się z konkretnymi problemami technicznymi, ale dla pozostałych, zwłaszcza tak zwanych „natuszczyków” obcowanie z wirtuozem tej rangi było szalenie inspirujące. Ich zachwyty nad talentem mentora były oczywiste. Rothwell opisywała jego grę jako „nowy styl gry, nowe brzmienie”, które było „ciepłe, śpiewne i rozwibrowane”.¹⁰ Istotnie Goossens jest odpowiedzialny za rozpowszechnienie wśród angielskich oboistów wibracji będącej wówczas nowością wśród instrumentalistów grających na instrumentach dętych drewnianych.¹¹

Poukładane życie zawodowe Leona Goossensa kolejny raz przerwała wojna. Wybuch II Wojny Światowej w 1939 roku zmusił Goossensa do dołączenia do Orkiestry Salonowej Brytyjskiej Rozgłośni Radiowej, natomiast po jej zakończeniu podjął decyzję o zwróceniu się ku karierze solowej, nie jak dotąd orkiestrowej. Czas pokazał, że była to właściwa decyzja – Goossens podróżował dając koncerty po całym świecie. Jego obój zabrzmiał między innymi w Stanach Zjednoczonych, Australii, Singapurze, Turcji, Nowej Zelandii, Jugosławii, Austrii, Portugalii czy Skandynawii.¹²

Ale to nie ulotne wspomnienia fenomenalnych kreacji koncertowych, ani też nagrania nadszarpnięte śladem czasu są najcenniejszymi podarunkami Leona Goossensa dla jego kontynuatorów - współczesnych oboistów, ale kompozycje na obój napisane z jego inicjatywy, dla niego bądź po prostu inspirowane jego grą. Jak pisze G. Burgess liczbę

⁸ G. Burgess, op. cit., s. 203.

⁹ <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1576593/Lady-Barbirolli.html>. (data dostępu: 5.06. 2016).

¹⁰ G. Burgess: From Romanticism to Modernism: the adoption and dissemination of the Conservatoire oboe, 1880 to 1950. W: G. Burgess, B. Haynes: The Oboe. New Haven-London 2004, s. 197.

¹¹ <http://www.idrs.org/publications/controlled/DR/DR9.3/DR9.3.Wils.Goos.html>. (data dostępu: 5.06.2016).

¹² <http://www.idrs.org/publications/controlled/DR/DR9.3/DR9.3.Wils.Goos.html>. (data dostępu: 2.06.2016).

utworów mu dedykowanych przewyższa tylko ta zawierająca pozycje dedykowane współczesnemu obojście – Heinzowi Holligerowi.¹³

Spośród utworów dedykowanych Leonowi Goossensowi prawdopodobnie najbardziej znany jest *Koncert na obój* Vaughana Williamsa. Powstał on na zamówienie BBC, które zaplanowało jego premierę na festiwal The Proms w lipcu 1944. Niestety prawykonanie nie odbyło się w wyznaczonym terminie z powodu bombardowania miasta. Koncert odbył się kilka miesięcy później w Liverpoolu. Drugim koncertem, dużo bardziej osobistym dla Goossensa był ten napisany dla niego przez jego brata – Eugene. *Concerto Opus 45* zostało napisane z okazji pierwszej, amerykańskiej trasy koncertowej Leona. On sam zaś uważał, iż jest to świetna kompozycja, pod wieloma względami dużo lepiej wykorzystująca możliwości oboju niż nawet koncert Straussa.¹⁴

Do grona kompozytorów, którzy także Goossensowi dedykowali swoje utwory należą między innymi: Gordon Jacob, Malcolm Arnold, Benjamin Britten, Arnold Cook, Arnold Bax, Arthur Bliss czy Herbert Howells.¹⁵ I na pewno ich zainteresowanie obojem, które zaowocowało bogatą i co najważniejsze niezwykle wartościową twórczością na obój, nie było tylko i wyłącznie związane z inspiracją samym dźwiękiem oboju i jego nowymi, udoskonalonymi możliwościami ale, jeśli nie przede wszystkim, osobowością i niezwykłym talentem Leona Goossensa, który jak o nim napisano „wziął starodawny instrument i nadał mu współczesną subtelność i elastyczność”¹⁶.

Drugą niezwykle postacią obojowego świata Anglii XX wieku była przytaczana już uczennica Goossensa - **Evelyn Rothwell** (lata życia: 1911-2008).

Evelyn Rothwell urodziła się w 1911 roku w Wallingford-on-Thames, Berkshire. Na oboju zaczęła grać dość późno bo dopiero w wieku 17 lat i to przez przypadek, jak sama wspominała: „ja nie wybrałam oboju, to on wybrał mnie”.¹⁷ Evelyn uczęszczała do szkoły dla dziewcząt w Downe House, gdzie uczyła się grać na fortepianie i śpiewała w chórze.

¹³ G. Burgess, op. cit., s. 196.

¹⁴ <http://www.idrs.org/publications/controlled/DR/DR9.3/DR9.3.Wils.Goos.html>. (data dostępu: 3.06.2016).

¹⁵ <http://www.idrs.org/publications/controlled/DR/DR9.3/DR9.3.Wils.Goos.html>. (data dostępu: 3.06.2016).

¹⁶ <http://www.nytimes.com/1988/02/15/obituaries/leon-goossens-gifted-english-oboist-dies-at-90.html>. (data dostępu: 5.06.2016).

¹⁷ <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1576593/Lady-Barbirolli.html>. (data dostępu: 1.06.2016).

Wszystkie miejsca w szkolnej orkiestrze były zajęte więc w ogóle nie myślała o jakimś innym instrumencie. Dopiero gdy pod koniec szkoły nagle dwie oboistki z orkiestry odeszły, zdecydowano, że ona ma zająć miejsce jednej z nich, co było związane z nauką gry na oboju. Ponieważ nie miała dostępu do wykwalifikowanego nauczyciela wspomagał ją miejscowy amator, natomiast jej pierwszym instrumentem był stary obój Besson, który sama określała mianem „zatrważającego instrumentu”.¹⁸ Po sześciu miesiącach zmagania z instrumentem i własnym brakiem wyobrażenia jak powinno się na nim grać, za namową ciotki Evelyn zdecydowała się starać o stypendium do londyńskiego Royal College of Music. Została przyjęta do klasy Leona Goossensa i otrzymała roczne stypendium z możliwością przedłużenia na trzy lata pod warunkiem dobrych wyników.¹⁹ Mimo iż nie była do końca zadowolona ze współpracy z nowym pedagogiem to dał jej wyobrażenie o pięknie dźwięku oboju i umiejętnościach do których ma dążyć. Ponadto czas spędzony w Colleg’u przyniósł jej olbrzymie profity w postaci doświadczenia zawodowego – miała okazję grać w mniejszych teatralnych orkiestrach Londynu ale też zastępować starszych kolegów w profesjonalnych zespołach.

Jej pierwsza znacząca, oficjalnie otrzymana posada w orkiestrze związana jest również z taką właśnie „praktyką estradową”. Pewnego razu Rothwell grała drugi głos przy swoim profesorze – Leonie Goossensie i gdy jednego wieczoru nie mógł być i zagrać pierwszego głosu przyszło jej go zastąpić. Jeden altowiolista z orkiestry zachwycony grą młodej oboistki streścił ową sytuację swojemu bratu, który był dyrygentem. W następstwie owy dyrygent – jak się później okazało przyszły mąż Evelyn – John Barbirolli, zaprosił ją na przesłuchania do Covent Garden Touring Orchestra. Kolejnymi orkiestrami z którymi współpracowała była Scottish National Orchestra z Glyndebourne oraz London Symphony Orchestra, gdzie była jedną z dwóch pierwszych kobiet, które dołączyły do dotychczas męskiego składu orkiestry.²⁰

W roku 1939 Evelyn Rothwell wyszła za mąż za Johna Barbirolliego. Krótco potem otrzymał on posadę dyrygenta New York Philharmonic (pełnił tę funkcję do 1943) co wiązało się nie tylko z wyjazdem pary do Stanów Zjednoczonych ale również, jak się wówczas wydawało,

¹⁸ http://www.encyclopedia.com/topic/Evelyn_Rothwell.aspx. (data dostępu: 1.06.2016).

¹⁹ <https://www.theguardian.com/music/2008/jan/29/classicalmusicandopera.obituaries>. (data dostępu: 1.06.2016).

²⁰ <https://www.theguardian.com/music/2008/jan/29/classicalmusicandopera.obituaries>. (data dostępu: 15.05.2016).

z zakończeniem kariery Evelyn. II Wojna Światowa zdecydowała o ich powrocie do Anglii, gdzie Barbirolli został dyrygentem Halle Orchestra w Manchesterze.²¹ To właśnie wówczas Evelyn początkowo zaangażowana w pomoc mężowi i pracę w biurze orkiestry, zdecydowała o powrocie do gry na oboju i poniekąd początkowo bazując na tamtejszej orkiestrze zaczęła karierę solistyczną. Jak trafna to była decyzja z punktu widzenia literatury obojowej świadczyć może chociażby wielkie wydarzenie będące jej następstwem: w roku 1948 Rothwell była pierwszym wykonawcą nowo odkrytego Koncertu Obojowego Mozarta. To swoiste „prawykonanie” odbyło się w rodzinnym mieście Mozarta w Salzburgu, w Mozarteum.²² Ale oczywiście nie było to jedyne powiązanie tej wielkiej oboistki z wielką literaturą instrumentu.

Wśród kompozytorów dedykujących Rothwell swoje utwory znaleźli się między innymi: Alan Rawsthorne (*Oboe Concerto* z roku 1947),²³ Walter Thomas Gaze Cooper (*Concertino for Oboe and Strings Op 78* z roku 1956),²⁴ Edmund Rubbra (*Sonata for Oboe and Piano* z roku 1958), Arthur Benjamin (*Concerto on Themes by Cimarosa*), Elizabeth Maconchy (*Three Bagatelles for Oboe & Harpsichord or Piano*) czy Gordon Jacob,²⁵ którego *Concerto No. 1 for Oboe and Strings* było zamówione i pierwotnie dedykowane właśnie Evelyn Rothwell. Jednakże gdy Leon Goossens dowiedział się o tym był zawiedziony i przekonał Jacoba by zmienił dedykację, ponieważ uznał, że ma pierwszeństwo przed swoimi uczniami do tego rodzaju honorów.²⁶ Również mąż Evelyn – John Barbirolli wzbogacił repertuar obojowy aranżując dla niej koncerty Corelliego i Pergolesiego.²⁷

²¹ <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1576593/Lady-Barbirolli.html>. (data dostępu: 1.06.2016).

²² <https://www.theguardian.com/music/2008/jan/29/classicalmusicandopera.obituaries>. (data dostępu: 2.06.2016).

²³ http://www.encyclopedia.com/topic/Evelyn_Rothwell.aspx. (data dostępu: 6.06.2016).

²⁴ http://www.encyclopedia.com/topic/Evelyn_Rothwell.aspx. (data dostępu: 6.06.2016).

²⁵ <https://www.theguardian.com/music/2008/jan/29/classicalmusicandopera.obituaries>. (data dostępu: 6.06.2016).

²⁶ <http://www.idrs.org/publications/controlled/DR/DR9.3/DR9.3.Wils.Goos.html>. (data dostępu: 3.06.2016).

²⁷ <https://www.theguardian.com/music/2008/jan/29/classicalmusicandopera.obituaries>. (data dostępu: 3.06.2016).

Rothwell równolegle z działalnością koncertową trudniła się także dydaktyką będąc nauczycielem oboju w Royal Academy of Music. Być może fakt, iż sama z wyboru nie miała własnych dzieci, sprawił, że była bardzo oddanym pedagogiem. Zwana przez uczniów „Lady B” była w ich oczach „sędzią, nauczycielem” ale też „ciotką zrozumienia i matką spowiedniczką”.²⁸ Jest ona także autorką kilku publikacji, dwóch naukowych: *Oboe Technique* i ujętej w trzech tomach *The Oboist's Companion* oraz autobiograficznej: *Living with Glorious John*.²⁹

Evelyn Rothwell w czasach gdy główną rolą kobiety, wyznaczoną przez społeczeństwo, było życie rodzinne i wychowywanie dzieci, świadomie zrezygnowała z potomstwa na rzecz kariery męża i swojej, związanej z podróżami po całym świecie. Ponadto podczas gdy kobiety dopiero zaczęły otrzymywać zatrudnienia w orkiestrach ona była koncertującą solistką. Tak bardzo ceniła swoją niezależność i własne osiągnięcia, iż nawet po otrzymaniu przez jej męża – Sir Johna Barbirolliego w roku 1949 tytułu szlacheckiego,³⁰ ona nadal pozostała przy swoim panieńskim nazwisku, które porzuciła dopiero po jego śmierci, oddając mu hołd stając się Lady Barbirolli.³¹ O radze jej zasług dla współczesnych oboistów ale i dla kultury muzycznej Wielkiej Brytanii świadczy fakt otrzymania przez nią w roku 1984 odznaczenia Officer of the Order of the British Empire.³²

Tak wielkie wyróżnienie dla oboistki, nawet światowej sławy, mającej imponujący dorobek artystyczno-pedagogiczny jest niezwykle pozytywnym sygnałem poparcia społeczeństwa i angielskich instytucji kulturalnych dla działalności tak wąskiego grona osób, którym są oboiści. Mimo nierokujących sukcesu początków gry na oboju w Anglii, opartych na instrumentalistach przybyłych z innych krajów, dzięki pracy nad edukacją kolejnych pokoleń oboistów udało się „zbudować” system kształcenia zwany dzisiaj Angielską Szkołą Obojową. W dzisiejszych czasach szkoła ta nie nosi już znamion niedoskonałości oboju angielskiego z pierwszej połowy XIX wieku, za to z całą pewnością może się równać poziomem i osiągnięciami z innymi europejskimi a nawet światowymi ośrodkami. Ponadto

²⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1576593/Lady-Barbirolli.html>. (data dostępu: 3.06.2016).

²⁹ <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1576593/Lady-Barbirolli.html>. (data dostępu: 3.06.2016).

³⁰ <http://www.britannica.com/biography/John-Barbirolli>. (data dostępu: 4.06.2016).

³¹ <https://www.theguardian.com/music/2008/jan/29/classicalmusicandopera.obituaries>. (data dostępu: 4.06.2016).

³² http://www.encyclopedia.com/topic/Evelyn_Rothwell.aspx. (data dostępu: 3.06.2016).

najznamienitsi z angielskich oboistów XX wieku swoją grą zachęcili kompozytorów im współczesnych do zwrócenia się ku twórczości obojowej co w rezultacie zaowocowało bardzo ciekawą i obszerną twórczością, będącą do dziś trzonem repertuaru koncertowego oboistów na całym świecie.